İNSAN

AYLIK FİKİR ve SANAT MECMUASI

SAYI: 20

KURUŞ 20

İ N S A N

Sahibi ve umum neşriyat müdürü :

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Muhabere ve havale adresi:

İstanbul, Posta kutusu 278.

A B O N E :

Senelik 240, altı aylık 120 krş.

İ N S A N

Sayı : 20 Şubat 1943

İnsan İdeâli

Hilmi Ziya ÜLKEN

İNSAN mücerret bir mefhum değildir. Yunan feylesoflarının bahsettikleri ideal insan ve mutasavvıfların örneği olan "insanı kâmil„ de diğer bütün insanlar gibi muayyen bir devrin, bir medeniyetin insanıdır. Her tarihî çağ, insanı kendine göre tarif etmiş ve kendi değerlerine göre bir mâna vermiştir.

İki türlü insan telâkkisi ayırt edilir: birincisi gerçek olarak insandır ki her devirde, her cemiyet tipinde bunun ayrı ayrı örneklerine rastlarız. İkincisi ideal olarak insandır ki, bunu da ortaya koyan yine içtimaî tipler ve onların motifleridir.

İlk çağın ideal insanı "hekim„ idi. Tiranlara, sofistlere ve sitelerin birbirleriyle daimî çarpışmalarına rağmen Yunan siteleri arasında doğan mükemmel insan örneği tabiat düzenine uygun yaşayan, arzularını o düzene göre dizginleyen ve tabiatın önceden takdir ettiğinden fazlasını istemeyen insandı. Bu tip Yunan artistlerinin, feylesoflarının ve âlimlerinin örnek adam dedikleri şeydi. İlk çağlıların ona her zaman ulaştıkları söylenemez; fakat o medeniyet içindeki cemiyetlerde terbiyenin gayesi hekim tipinde insan yetiştirmek olmuştur.

Nitekim Ortaçağ'ın ideal insanı da veli (*saint*) idi. Hıristiyan ve İslam dünyaları biribiriyle asırlarca çarpıştığı, hattâ İslâm dünyasının içinde imapratorluklar ve derebeylikler hiçbir zaman uzlaşamadıkları halde, bütün bu emelleri ve yolları aykırı gibi görünen insanlar arasında yine müşterek bir cihet vardı: ideal birliği. Çünki hepsi aynı insanı ideal sayıyorlardı. Bu insan ebedî hayatın saltanatına erişmek için fanî olan şeyleri terkeden, islâmların veli (evliya), hıristiyanların aziz ve *martyr* dedikleri insandı. Cemiyetler birbiriyle boğuşurken bu ideal için, yani en mükemmel örneği "veli„ olan bir hayatın fedakârlığı için boğuşuyorlardı.

Yeniçağın ideal insanı vatandaştır. Vatandaş boş bir klişe

ve yalnız hukukî bir tâbir değildir. O da eski çağların bütün ideal insanları gibi muhtevası ve özüyle beraber düşünülmesi, yaşanması lâzım gelen bir mefhumdur. Vatandaş deyince kanunlarını kendisi yapan, bir işin iradesinden başka hiçbir kuvvetin hükmünü kabul etmeyen, cenneti yeryüzüne indirerek insanlığı gayelerin sonu haline getiren insanı anlıyoruz. "Veli„ nin bütün yüksek değerleri nasıl fanî olmayan ve görülmeyen bir âleme çevrilmişse, vatandaşın bütün değerlerinin gayesi de vatanların barıştıkları bir insanlık gayesine çevrilmiştir. Vatandaş bu gaye için kendi vatanını cennet yapmıya çalışır ; bu gaye için kendi kanunlarına hâkim olmak ister; bu gaye için başka insanlara telkinler yapar. Ve yine bu gaye için — hücuma uğradığı, hürriyeti, insanî ideali tehlikeye düştüğü zaman bu ideal uğrunda — çarpışır. Ortaçağın din uğrunda cihadı yerine artık vatandaşın insanlık ideali uğrunda cihadı kaim olmuştur.

Her çağda ideal uğrunda yapılan mücadelelere rağmen, yine hotgâm emellerin hüküm sürdüğü görüldüğü gibi yeniçağda da aynı hal devam edebilir. Fakat her çağ kendi yarattığı idealine, hiç olmazsa zahiren uymaya kendini borçlu gördüğü gibi, bu çağda da her içtimaî hareket vatandaşın hürriyet, müsavat, demokrasi gibi insanlık ideallerine uygun olmaya kendini mecbur görmektedir. Bugün hiçbir içtimaî hareket yoktur ki kendini açıktan açığa bu insanî idealle alâkasız görsün. Birbiriyle çarpışan muhtelif cereyanlar beyannameleri veya kitaplarının başına daima aynı insanlık ve hürriyet dâvasını koyuyorlar.

Şu halde eski Yunanın sofistleri gibi düşünerek "madem ki birbirine zıt olan bu insanlar aynı cümleleri tekrar ediyorlar; öyleyse hiçbirisi samimî değildir veya hiçbirinde hakikat yoktur„ mu diyelim ? Kozmopolitin ve idealsiz insanın düşüneceği yol bundan başka olamaz. Fakat onlar bu suretle yanlış düşünmüş oluyorlar. Çünki burada doğru olan cihet, bir devirde gittikçe daha çok müşterekleşmekte olan "ideal birliği„dir. Ortaçağda nasıl bütün mücadelelere rağmen uhrevî saadet ve veli ideali müşterek bir medeniyet meydana getirmişse, yeniçağda da bütün mücadelelere rağmen, hattâ o mücadeleler sayesinde dünya saadeti, insanî değerleri gaye tanıyan vatandaş ideali de müşterek bir medeniyet meydana getirmektedir.

Böyle bir çağın insanları olmak haysiyetiyle insanî idealden ürkmek ve bunu herhangi bir mürteci görüşün antitezi sayarak hücuma kalkmak vatandaşlık ve insanlık namına zillettir.

Hilmi Ziya ÜLKEN.

AHLÂK BUHRANI VE PSİKOLOJİ

Muzaffer ŞERİF

MEMLEKETİMİZDE bunun dışında kalmamak üzere bugün dün yarın her yerinde ahlâk buhranından bahs ediliyor. Şüphesiz doğrudur. Fakat buhran yalnız ahlâk alanında değildir. Bunu görmemek için insanın, ya bilerek yahut bilmiyerek, kör olması lâzımdır. Dünya, bütün tarihinin belki en büyük iktisat buhranını 1929 dan bu yana gördü. Bu büyük buhran birçok diğer buhranları doğurdu: yüzbinlerce insan işsiz, aç kaldı. İşsizliğin, açlığın insan ruhunu, bir taraftan keskinleştirirken, bir taraftan nasıl çökerttiğini, insan ahlâkında ne büyük yarıklar açtığını görerek çıplak, ürpertici hakikatla karşılaşmak hüsnüniyetini besliyenler, meselâ, Viyana psikoloji enstitüsünde yapılan araştırmayı okusunlar; dünyanın şüphesiz en zengin üniversitesi olan Harvard üniversitesinde sosyal psikoloji profesörü Gordon Allport'un bu hususta topladığı materyeli gözden geçirsinler, Amerikan psikoloji cemiyetinin sosyal meseleler (Social İssues) şubesinin ilk elden yaptırdığı araştırmalardan haberdar olsunlar; dünyanın en aristokrat üniversitelerinden biri olan Princeton üniversitesi psikoloji profesörü Cantril'in iktisat buhranının insan ruhlarında nasıl bir bozgun havası yarattığını canlı misalleriyle veren (bozgun psikolojisi)'ni ibretle el altında bulundursunlar. Böyle içtimaî bir buhranın ağır baskısı altında yaşıyan insanlarda, değil ahlâk cinsinden daima ruh gerginliği ve tetikliği taleb eden yüksek fonksiyonların, haftasını, gününü tanımak gibi yedi yaşında bir çocuğun bile normal zamanlarda başardığı psikolojik fonksiyonların bile çöktüğü oluyor.

Bu misalleri binlerce canlı örnekle çoğaltabiliriz. Hayatlarının gidişi buna uygun olsun veya olmasın, bazı aydınlar, bazı zevat kendilerinde ahlâk mürşitliği, ahlâk münekkitliği payesi görüyorlar. Bu zevatın fikrine göre bu gün insanların içine düştükleri bütün sefaletlerin, buhranların sebebini eski ahlâk doğmalarından ayrılmalarında aramak lâzım imiş... bunların koyduğu teşhis ya cehaletlerinden ileri geliyor, bu takdirde bir dereceye kadar mazurdurlar; yahut bunu bi-

lerek yapıyorlar, bu takdirde bir hikâyecimizin yazdığı «Talkın ve Salkım» hikâyesi ne kadar yerindedir.

İnsanları arasında büyük ve uçurumlu imtiyaz farkları bulunan, yetişme imkânlarında musavat kuramayan gizli kapaklı kliklerin birçok istidatların gelişmesini baltalamasına meydan veren bir cemiyet bünyesi içinde insanların ahlâkı olamaz. Böyle bir cemiyet içinde ancak bir esir ve «intisap» ahlâkı gelişebilir. İnsan olarak beğendiği, sevdiği için değil, parası vardır mevkii vardır diyerek meydana gelen evlenmelerin kaide haline geldiği bir cemiyet içinde ahlâk barınamaz. Böyle bir cemiyet içinde, insanların en mahrem heyecanları paraya ve mevkie satılıktır demektir. İktisadî zaruretlerden dolayı bir daktilo kızın, ondan yalnız iş değil ayni zamanda vücudunu da isteyen bir adam yanında çalışmaya mecbur olduğu bir cemiyet içinde ahlâk olamaz. Amerikan hikâyecisi O. Henry bunun canlı misallerini vermiştir. Şu hâlde, ahlâkın gelişebilmesi için, her şeyden evvel, iktisadî zaruretlerin, insanları şunu veya bunu yapmağa sürüklemediği bir cemiyet bünyesi lâzımdır. Ancak böyle bir cemiyet bünyesi üstünde ahenkli bir ahlâk düzeni gelişebilir.

Ancak böyle, insanların iktisadî zaruretlerin pençesi altında, alımlık satımlık olmadığı, kendi iradelerini kullanabildikleri esir durumunda bulunmadıkları bir cemiyet içinde ahlâk meselesi ciddî olarak ele alınabilir. Yoksa ahlâk kıymetleri sahte bir gösteriş, bir komedi olmaktan başka bir mahiyet kazanamaz. İnandığı yüksek kıymetlere göre iradesini kullanamayan esirin ahlâkı olamaz. Bu temel şartın esaslarını bulmak Sosyoloji, İktisat, Hukuk gibi içtimaî ilimler alanında çalışanların işidir, bunu gerçekleştirmekte milletleri sevk ve idare edenlerin yüksek başarısı olacaktır.

Ahlâk nazariyecileri, ruhiyatçılar, terbiyeciler, öğretmenler ahlâk meselesinin hem nazariyesini, hem tatbikatını ancak bundan sonra ele alabilirler. Bu çetin iş ancak o zaman ciddî ve verimli bir yöne dökülmüş olur. Ahlâk nazariyecisi, bunu ele alırken içtimaî ilimlerin vardığı neticeleri iyice bilmeli ve göz önünde bulundurmalıdır. Yalnız bu kadar değil... Ahlâk nazariyecisi gerçek bir ahlâk nazariyesi meydana getirebilmek için, ayni zamanda, bugünkü psikolojinin ve bilhassa jenetik psikolojinin vardığı neticeleri eyice bilmesi lâzımdır. Gerçek bir ahlâk nazariyesi bu ikisinin birleşmesinden doğabilir. Bugün artık yalnız büyük felsefe sistemlerini karıştırarak ahlâk nazariyesi meydana getirilemez. Bu günün bütün çocuk ruhiyatçıları şunda birliktir ki doğuştan gelen bir vicdan yoktur. Ne kadar büyük bir feylesof tarafından söylenmiş olursa olsun doğuştan gelen bir categorie imperatif yoktur. İnsanın ahlâk şuuruna, ahlâk kıymetlerine va-

rışı ve duygularını, hareketlerini buna göre ayar edişi ancak başka insanlarla karşılıklı münasebetler ve iş birliği neticesinde gelişiyor. Başka insanlarla temasa gelmeyen, iş birliği içinde bulunmayan çocukta, yüz yıl yaşasa, ahlâk kıymetleri, ahlâk hareketleri gelişemez. Ahlâk ancak başka insanlarla karşılıklı temaslarda, işbirliğinde bulunduğumuz için vardır. Bunu, yalnız, bazı sosyolojizm yapan sosyologların dediği gibi, ahlâk cemiyetten geliyor diye de hülasa edemeyiz. Çocuğun psikolojik gelişmesinin muhtelif safhalarında cemiyetten gelen ahlâk kıymetlerinin manâsı ve kavranışı başkadır. Cemiyetten gelen ahlâk hükümlerini çocuk, yumuşak bir şeyin üstüne her hangi bir damganın vurulması ve bunun tutması kabilinden, hemen kendine maledivermiyor. Onun için gerçek bir ahlâk nazariyesi meydana getirmek isteyen nazariyecinin ve ahlâk terbiyesi ile uğraşan idarecilerin ve öğretmenlerin psikolojik gelişme safhalarını da dikkatle göz önünde bulundurmaları gerekiyor. Çünkü, daha sonra göreceğimiz gibi ahlâk kıymetlerinin çocuğun şuurunda hakikî bir surette yerleşmesi ve hareketlerin buna göre ayarlanması bu umumî psikolojik inkişafa sıkı sıkıya bağlıdır.

Şimdi psikolojik gelişme hususunda bu günün belli başlı çocuk ruhiyatçılarının vardıkları ve birlik oldukları neticeyi, en umumî çizgilerile aralarındaki nüansları gözden kaçırarak, hülasa edelim: ahlâk şuuru, ahlâk hareketleri, vicdan fıtrî değildir, doğuşla gelmez. Çocuğa bilhassa ilk yıllarda insiyaklarının, meyillerinin, isteklerinin tatmini prensibi hâkimdir. Freud buna haz prensibi diyor. (Burada insiyakların, hazların nisbî rolleri ve tazyiki üzerindeki ihtilafları geçiyorum.) İlk gelişme yıllarında insiyaklar, hazlar hâkimdir; insan yavrusu evvelâ hotkâmdır diye netice çıkarmak doğru değildir. (Çünkü asıl ahlâk meselesi hazların tatmin edilip edilmemesi değildir, ahlâk meselesi bunlar tatmin edilirken bunun başka insanlarla ilgili olarak tazammun ettiği mânadan doğuyor. Yemek, içmek, giymek hattızatında ne ahlâkîdir ne de gayrî ahlâkîdir. Fakat bütün bunlar ve diğer tatminler bunları yaparken yahut düşünürken başka insanlarla ilgili olarak tazammun ettiği mânalara göre ahlâkî yahut gayrî ahlâkî olabilirler). Hazların hâkim olduğu gelişme safhasından tabiatın ve cemiyetin realitesine uymak, ahlâk kıymetlerinin şuuruna ermek ve hareketleri buna göre ayarlamak safhasına bizi saran maddeden ve insanlardan görülen mukavemetler, başka çocuklarla ve yetişkinlerle (yalnız yetişkinlerle değil) girişilen karşılıklı münasebetler ve işbirliği neticesinde geçiliyor. Zamanımızın en büyük çocuk ruhiyatçıları, çok kaba olarak hülâsa ettiğimiz, bu neticede birliktir. Bu ruhiyatçılar arasında J. M. Baldwin, Shinn, Stern, Ch. Bühler, Piaget, Lewin,

S. İsaacs, Wallon gibi çocuk psikolojisi deyince mutlaka hatıra gelen bilginlerin adlarını sayabiliriz. (Derhal tekrar edeyim ki, bu ruhiyatçılar arasında ihtilaflar, ayrılıklar yoktur demek istemiyorum, meselâ psiko - analist İsaacs, Freud'e uygun olarak, cinsiyet faktörünün hâkim rolü üzerinde israr eder. Yine psiko - analist Adler benlik duygusunu esas olarak alır. Maksadımı belirtmek için burada kasden iki psiko - analist arasındaki farkı misal olarak aldım. Fakat her ikisinde de tatmin olunma esastır. Bunu yukarda saydığım öteki ruhiyatçılara da tatbik edebiliriz.)

Bu büyük ruhiyatçılar içinde, ahlâkın gelişmesini en sistematik, en ihatalı bir surette inceleyen Piaget'dir. Piaget vardığı neticeleri (çocukta ahlâk hükmü) adlı kitabile bir sentez halinde dünyaya vermiştir. Piaget'nin eserini evvelce daha etraflı olarak hülâsa etmiştim. (İlk öğretim, sayı 15, 25 Mayıs 1939.) Şimdi burada onun vardığı neticeleri kısaca hülâsa edelim.

Evvelâ Piaget ahlâkı, en mücerret çizgilerile alıyor. Ahlâkı, içten duyulan bir saygı ile yüksek tutulan ve bunun için riayet edilmesi lâzım gelen bazı kıymetlere, bazı kaidelere karşı hassas olmak ve hareketleri bunlara göre ayarlamak olarak karakterize ediyor. Bu mücerret çizgiler git gide müşahhaslaşacaktır. Çocuk doğuştan bu kıymetlerle birlikte gelmez vicdan fıtrî değildir. İçimizde bir ahlâk düzeninin meydana gelmesi, hareketlerimizin ahlâkî bir ahenge varması psikolojik bir inkişaf neticesi olarak doğuyor ve bazı merhalelerden geçiyor.

Şimdi kısaca bu inkişaf merhaleleri üzerinden geçelim. Yukarda ahlâkı, bir kaideler, kıymetler sistemine karşı ferdin içten duyduğu saygı ile hareketlerini buna göre ayarlaması olarak karakterize ettik. Şu hâlde ahlâkın köklerini çocuğun kaideleri kavramaya başlamasında ve bunları, haricin tazyiki ile değil, inandığı için kendine mal etmesinde aramalıyız. Ahlâkî hareketler buna dayanır. Piaget evvelâ çocukları en ziyade saran bir faaliyet sahasının yani oyunun kaideleri ile işe başlıyor. Çocuklar birlikte oynadıkları oyunların kaidelerine riayet etmeğe nasıl başlarlar ? Böyle hemen beliren bir gelişme değildir. Oyun kaidelerine riayet gibi nispeten basit görünen bir gelişme bile birden husule geliveren bir başarı değildir.

Çocuk oyunları evvelâ harekî ve ferdi bir merhaleden geçer. Dört beş yaşına kadar çocuklar daha ziyade kendi kendilerine oynarlar. Oyuncaklar onları meşgul eder, fakat bunlarla başka çocuklarla birlikte kaideli bir oyun faaliyetine giremezler. Bu merhale harekî, gelişi güzeldir. Oyun kaideleri, ancak, çocuk başka çocuklarla birlikte oynamağa başladığı zaman bahis mevzuu olabilir. Bunu takip

Cahit Saffet

Peşinden söylenen şarkılar

Mağrur gözbebeklerinde
İyi günler, kötü günler geçirdik.
Nasıl unuturuz arka sokağı
Analık etti bize
Orospular bu şehirde,
Terli mahallelerin çıplak taraçalarından
Onlarla ortak olduk malına
Yer yüzünün, gök yüzünün, denizin.
Şarkıları, şarkımızla iç, içe.
Yedi ayak dolaştı tekimizin pabucu.
Hepimizin hepimizde ter muhabbeti
Ömür hakkı
Ölüm hakkı
Dostluk canı var.

---

eden merhalede, dört beş yaşından sonra, çocuk başka çocuklarla oynamağa başlar. Fakat bu merhalede henüz kaideler bir işbirliği yahut, oyun mevzuubahs olduğu için, oyun birliği içinde tam mânasile kavranmış değildir. Oyun kaideleri mutlak bir vasfı haizdir, değiştirilemez. Çocuk oyun kaidelerine körü körüne riayet etmek ister. Fakat bunda da tenakuslara düşer ve kaidelere göre hareket ettiği zaman bile bunu anlayarak değil, otomatik bir surette yapar.

Bundan sonraki merhalede, 7-8 yaşlarında, oyunda hakikî birlik başlar. Artık oyun kaideleri mutlak değildir, yalnız kendinden yüksek bir otoriteden gelmiş telâkki olunmaz. Oyun kaidelerinin herkesin rızasıyla konabileceği ve değiştirebileceği kabul olunur. Artık bu yaşlarda kaidelere yalnız otomatik olarak değil, anlayarak, benimseyerek riayet etmek inkişafı başlamış demektir. Bu yaşlar çocuk egosantrizminin zail olmağa başladığı yaşlara rastlar. Egosantrizm çocukların her şeyde kendi arzularını, kendi hareketlerini esas tutmaları ve bundan dolayı her şeyi kendi insiyakları ve hevesleri bakımından görmeleri

Deyamı 23'üncü sayfada.

Empresyonizm

André LHOTE
Selmin EVRİM

ŞİMDİKİ halde ve estetik alanında yer bulmuş olan birçok inkilâplara rağmen ressamların ekserisinin, zihniyet ve telâkki bakımından, empresyonist kaldıklarını iddia etmek mübalağalı sayılamaz. Gerçi bu ressamların hiçbir empresyonist mesleğin "métier„(zanaat?) tarafını tatbik etmemektedir. Filhakika eğer tabiatı tesire esasen muarız bulunan ve burada, hakkında bir hüküm vermek etmediğim mücerret bir sanatı tatbik mevkine koyan bir sanatkârlar zümresi istisna edilecek olursa ressamların çoğu, şeniyeti yoktan var edip buna sırf hatıranın yardımına dayanarak inşa etmekte usta ve becerikli olmadıklarından, sanatlarının özünü, doğrudan doğruya gelen empresyondan istemekte devam etmektedirler. Bunlara bulunacak kusur, cehit ve gayretlerini bizarure süreksiz olan ihsasların kaydedilmesine inhisar ettirip böylelikle de geniş çapta ve âbide cinsinden bir sanata gitmek imkânından kendilerini mahrum etmelerinden ibarettir.

Halbuki büyük empresyonist üstatlar evrensele olan düşkünlüklerinden, büyük klâsik yapılara ulaşmak ihtiraslarından asla vazgeçmemişlerdir. Bu itibarla yaptıkları inkılâp bir diriltmeden başka birşey değildi ki buda : Bir taraftan tabiatın, diğer taraftan da mevzuu mekânla ışık hâdiselerinin karşılıklı tesirlerinin ifadesinden ibaret olan bir tekniğin topyekûn ve panteist bir görüşle görülmesinin ihyası idi.

Tablonun mihverini teşkil eden farazî bir merkez üzerine doğru gidilmek şartiyle manzaranın parçalarını, birbirleriyle sımsıkı birleştirilmiş ve kapalı bir ritmin ahengine sıcağı sıcağına uydurulmuş olarak muntazam fakat heyecan dolu dönemeçler şeklinde tesbite yarayan bu kavrayıcı ve ihata edici görüşü tekrar bulmak için gene Rubens'e kadar çıkmak lâzım. Eğer bir primitifin herhangi bir peizajı bu geniş dinamik bütün-

lerle mukayese edilirse, bu peizajın bambaşka bir zihniyet içerisinde meydana getirilmiş olduğu görülür. Primitif, telhis ve ihata edecek yerde, bilâkis eşyayı *tâdad*(énumérer)(*) ederek bunları, büyüğü tarafından gözetilen bir muhasebeci, itinası ile sıralar. Şayet, mimarî disiplinin sayesinde eserine birlik vermeye muvaffak olursa eseri teşkil eden bütün unsurlar gene de, birbirlerinden ayırdedebilecek şekilde, görünür vaziyette kalırlar. Oraya insan aksiyonu girince, mânalı jestler, tıpkı seyrinin zirvesine ulaşmış bulunan bir saat rakkasesi gibi, muallakta kalmış, hareketten sakıt bir duruma gelirler. Umumî hâl, daima statiktir.

Primitif, yuvarlaklarını ve büklümlerini ve merkezi Allah olmak üzere meleklerle azizlerin içine yerleştikleri münhanî hatlarını, gökü tasvir eden eserlerine hasreder. Gök ve topraktan ibaret olan iki ülke karşı karşıya geldiğinde, dairenin üzerine yalnız üst kısmı oturtulur; toprak ufkî olarak uzayıp gider, ağaçlarla evler ise oradan düz zaviye üzerinden yükselir. İnsanın burada yapabileceği, yere diz çöküp bazen bir kuyruklu yıldız izinin ima ettiği evrensel cazibeyi, hareketsiz olarak seyretmekten ibarettir. Remzî mahiyetteki daire ancak azizlerinin başına iner. Bir primitifin peizajında herşey, aşkınlık (transcendance) fikrini ifade ve ilân eder.

(*) aslında italiktir.

Rubens, kilise âdetlerine boyun eğmiş şu dindışı insanda (*) ise, herşey, münddemiçlik (*immanence*) fikrini ifade etmekte: meskûn bulunan gökün geniş dalgalanmaları denizi de doldurduğu gibi arazileri de yerinden kaldırır ve yaprak kümelerini büker. Mitolojinin allahları, ormanları, hristiyan semanın Allah ve meleklerine müvazi surette dolaşır. Empresyonistler de tabiatın üzerinde, göklerde, topraklarda ve sularda aynı ürpermeyi sezen, aynı evrensel ışıltığı gören aynı düzeleltici bakışı gezdirirler. Tıpkı Rubens gibi empresyonist te, Cézanne'int âbiriyle Mektebin basmakalıpçılığıyla körleşmemiş bulunan naif bir bakışa göre hergün aynı derecede parlak, aynı derecede göz kamaştırıcı, aynı derecede yeni olarak çiçek açan bir bahçe olan bu dünyanın serin tazeliğini selâmlar.

Her defasında bu kaynaşan yaratma faaliyetinin seyrine kapılarak sanki ilk günün feveranına tutulmuş bulunan empresyonist bu yaratma ve dünyaya gelmeye iştirâk eder ; o, artık, taburesi üzerine oturarak miskin gözlüğünün arkasından gözünü kırpıştıran bürokrat ressam değildir, zira zihni, feza cinleriyle birlikte uçuşmaktadır ; gördüğü manzaranın özüne ve ruhuna girmiş, onun seyyal çevreleriyle yekvücut olmuş ve onun girdaplarının akıntısına kapılmıştır.

(*) Païen—

Renoir'ın Louvre'de görülebilen "chalands„'ları Güzel Sanatler Akademisinin gabi talebesinin elinden çıkan ağır ve tıknaz mavnalar olmaktan çıkıp sedef kıvrımlarda uçuşan böcekler hâline geldiği gibi gökte, iri gümüş tırtıllara benziyen bulutların aydınlık gezintisi ile çizgilenmiş bulunuyor. Burada artık bir meratip silsilesi yok, ancak ışıklı ve hareli bir çevher içerisinde bulunan bir ilah çokluğunun sayısız mevcudiyeti hâkim. Zihnin güneşi, onun billur gözbebeğinden geçerek menşurun renklerini bütün kâinatın üzerine aksettiriyor.

Demek ki empresyonist ressamın, gördüğü manzaraya intibak edip onun mânasını kavraması ve yaprakla birlikte titremek, sularla beraber akmak, dalgalar ve havaların dönemeçleriyle birlikte dönmesi suretinde, canlı şekillerin kâffesiyle yekvücut olması, hem hassalara dayanan maddî ve fizikî bir iştirâkin hem de aynı zamanda, manevî bir anlayışın neticesinde olabiliyor. Mahaza zamanların değişmiş olup artık yeni usûllere başvurmanın zarurî olmuş olduğunu görmek için, salonlarda, empresyonist tekniğin ne aşağı ve âdî derekelere düşmüş olduğunu müşahede kâfidir. Ağaç gölgesi altında insanın kendini dinleyip bulduğu mesut devirler geçti; zaman, ciddî ve çetin, kendini bırakmadan ziyade teemmül ve tefekkürü emrediyor gibi görünüyor. Bir nevi kahramanlık icabettiriyor: ressamların ki : "*herşeyden evvel desen çizmek !* „'ten (*) ibaret bulunuyor.

Esasen görünüşte temsilî (repésentatif) resmin düşmanı olan birçok genç ressamların, kıvrımları yalnız ve ancak gayrî şuurun emrinde bulunan bu birbirine girift münhanileri, şu yılankavi çizgileri çizmekten kendilerini alıkoyamamalarının sebebi, belki de, tablolarının esaslarını sarih bazı çizgilerde mündemiç bulundurmanın lüzumunu içten içe duyduklarındandır.

Eğer empresyonizmin derin mânasına iyice varılacak, empresyonizmin de, primitifler gibi bazı hamlelere ve meselâ dış manzara ile birleşmek ve iptidaî ilâhlarla ruhbirligi tesis etmek gibi "naïf„ bir arzuya itaat ettiği idrâk edilecek olursa, o zaman bu kıvrımların modern suretteki garip mevcudiyeti anlaşılmış olur, zira bu kıvrımlar, bu tecelliler, kübizmden beri, yenilik yapıcılarını, empresyonizmde başlamış olan hareketi *başka vasıtaların yardımıyla*(**) devam ettirmiye mecbur eden kaderin kendisinden meydana gelmektedir.

Andre LHOTE.

(*) Aslında italiktir(dessiner d'abord)
(**) Aslında italiktir.

Cahit Sıtkı Tarancı

Y a l a n

Ne var sanki park olduysa eski mezarlık?
Yalandır, yıllar falân geçmemiş aradan.
Sen bermutad ondört yaşında, ben yirmi bir;
Güzelsen, aşıksam, alışmalısın artık.
Bahar geldi işte: düğünümüz ne zaman?
Ubeydullâh efendi daha ölmemiştir!

Akşamcı

Hep sana koştumsa akşamları,
Bunca yıllık emektar kadehim,
Zannetme ki sevda çektiğimden;
Öyle günlük efkârdan hiç değil;
Bayramı seyranı vesiledir.
Sana başvurduğum akşamları,
Bunca yıllık emektar kadehim,
Sadece hoşnûd olmadığımdan.

Uçtu uçtu

Uçtu uçtu leylek uçtu;
Uçtu uçtu masa uçtu;
Uçtu uçtu Perihan uçtu;
Uçtu uçtu. . . . . ?
Ne uçtu sanırsınız çocuklar?
Uçtu uçtu gençliğim uçtu!

muayyeniyet

DETERMİNİST FELSEFE

Hasan TANRIKUT

III (*)

I — Felsefenin bizzat kendisine müspet ilim metodunu tatbik etmek hususundaki muvaffakıyetsiz çalışmaları bir tarafa bırakarak bu hususta daha müsait bir deneme yapmak yolunda iki üç yıldan beri devam eden çalışmalarımızın hülâsasını vermek bu makalenin esasını teşkil edecektir.

Maksat felsefeyi müspet bir ilim haline getirmek gibi bir iddia değildir. Fakat felsefenin ilmini yapmaktır. Sosyoloji nasıl cemiyetin izahı ise durumoloji diyebileceğimiz bir faaliyet sahası da felsefenin izahı olabilir. Buna gidebilmek için felsefenin menşelerine kadar inmek, onun tekâmülünü tesbit etmek lâzım olduğu zanedilmemelidir. Maksadımız bir felsefe tarihi vücude getirmekten tamamiyle uzak bulunuyor. Şunu da ilâve etmek lâzım gelir ki bu, kıymet hükümlerinin müşahedeye ve kabil olursa tecrübeye tabi tutularak aralarında determinizme müstenit münasebetler bulmak diye hülâsa edebileceğimiz bir araştırtırmadrr.

İnsandan evvel hiçbir ilim var olmadığına göre durumolojiyi bir nevi sübjektiflikle itham etmek mümkün değildir. İnsandan önce fizik, biyoloji.. mevcut olamazdı, bunun gibi insansız durumoloji düşünülmez. Ancak fizik, kimya, kozmografya, biyoloji... gibi ilimler de insandan önce de var olanın insan tarafından araştırılması cihetinin varlığına bakıp bu vasıfın durumoloji için mevzuubahis edilemiyeceğini ileriye sürmek de yanlış olur. Psikolojinin ve sosyolojinin mevcudiyeti insanın kendisiyle beraber (hemzaman olarak) meydana gelmiş bazı realitelerin araştırabileceğini ortaya çıkarıyor. Psikolojik hâdise insanla beraber başlamıştır. Hattâ bazı telâkkilere bakarak «şuur» cemiyetin çocuğudur» denirse ozaman insandan ve cemiyetten sonra vücut bulmuş realitelerin ilim haline gelebildiği daha iyi anlaşılır. Şuhalde insan yalnız kendisinden önce hasıl olmuş realiteleri değil fakat kendisiyle hemzaman ve kendisinden sonra ortaya çıkmış olanlar ıda ilim

(*) Baştarafı Hamle ve İnsan mecmuasında çıkmıştır.

mevzuu haline getirebildiğinden durumolojinin *insandan sonra*'ki bir sahayı (felsefe) ele almaması için sebep yoktur.

II — *Durumolojinin fizikî ilimlerden farkı* : Fizik cansız tabiatın tetkiki olduğuna göre felsefe ilmi ile — metodlar istisna edilirse — hemen, hemen hiçbir yakınlığı yoktur. Bununla beraber aralarında bir öncelik-sonralık münasebeti düşünülebilir. Fizikten psikolojiye varan müsbetleşme temayülü sırasında durumoloji psikolojiden sonra yer alır. Her ilimin kendi tetkik sahası da zarurî olarak biribirine tekaddüm etmiştir : astronomi ve kozmografyanın tetkik ettiği saha fizik ve kimyanın tetkik ettiği sahadan daha *evvel* olduğu gibi biyolojinin mevzuuna giren vakıalar da fizikî-kimyevî vakalardan sonra ve sosyolojik psikolojik sahalardan evveldir. Durumolojinin tetkik sahasını teşkil eden felsefeye gelince o, adları yukarıda geçen araştırma sahalarının hepsinden sonradır. Dünya kâinatın içinde yer aldığı için kozmografya ve astronominin mevzuuna giren hadiseler insandan çok evvel var olmuş hadiselerdir. Dünyanın teşekkülü ile beraber fizikî-kimyevî hadiselere, daha sonra hayat hadiselerine, bunları takiben sosyal hadiselere, psikolojik hadiselere ve en nihayet psikososyal münasebetlerin müterakki bir devresinde de durumolojik hadiselere şahit oluyoruz.

III — *Durumoloji sosyolojiden ayrıdır* : Tabiat hadisesi dediğim zaman nasıl fizik, kimya ve biyolojinin safhasına giren üç ayrı tip hadise tefrik ediyor ve bunların her birini başka birer ilme veriyorsam sosyolojik hadise dediğim zaman da ekonomik, moral, filozofik... hadiseler tespit ediyorum ve bunların her birini aralarında yakın münasebetler bulunmasına rağmen — tabiat hadiselerinde de böyledir — ayrı ilim şubelerine veriyorum.

Felsefenin sosyal bir mahsûl olduğuna bakarak onu sosyolojinin bir kolu addetmek hata olur. Çünkü : bütün ilimler hattâ biyolojinin kendisi bile cemiyette yapılmıştır. Şu halde sosyal hadise dediğimiz zaman cemiyetin içinde cereyan eden ve ancak sosyal vasıtalarla (âletlerle) izah edilen bilcümle hadiseleri kastediyorum. Fa-

kat toplu halde yaşıyan insanların klandan millete kadar gelen safhalarında gördüğümüz karşılıklı münasebetlerini kastediyoruz. Binaenaleyh fiziki hadise sosyal hadiseden ayrıldığı gibi felsefî hadise de sosyal hadiseden ayrılır ve sosyoloji ile birçok münasebetleri olmasına rağmen durumoloji ayrı bir tetkik sahasıdır.

İnsanla kaim olan ekonomik, moral ve durumolojik hadiseler kaba bir teşbihle cemiyet temeli üzerinde kurulmuşlardır, cemiyeti kaldırırsanız bu hadiselerden eser kalmıyacaktır. Cemiyet kalkınca fizik, kimya, biyoloji ilmi kalmasa bile fiziki, kimyevi ve biyolojik hadise var olmakta devam edecektir. İşte tabiat ilimleriyle cemiyet ilimlerinin mevzuları arasındaki farklardan biri budur. Tabiati kaldırdığımızı hayal etsek tabiî ilimlerin mevzuuna giren hadiseden eser kalmaz. Şu halde kimya, fizik, biyoloji.. hadiseleri *tabiî* olmalarına rağmen nasıl üç ayrı ilmin mevzuu olabiliyorlarsa ekonomik, moral, felsefi...' hadiseler de sosyal olmalarına rağmen ayrı, ayrı ilimlerin mevzularıdır. Durumoloji sosyaldir fakat sosyolojik değildir.

IV. — *Filozofik hâdise :* Filozofik hâdise ile diğer ilimlerin mevzuunu teşkil eden hadiseler arasındaki farklardan biri filozofik hadisenin öbürlerinden *en sonra* olmasıdır. Filozofik hadise kıymet hükümleri arasında bir münasebettir. Bununla beraber onda sübjektif bir taraf kabul edilemez. Önce de söylemiş bulunuyoruz: kıymet hükmü (felsefî bakımdan) bütün meselelerin bir tek realite hükmüyle izah edilmesi cehtinden doğar: hakikate miyyar olarak *fayda* alınınca bütün ilim ve beşerî müesseseler ona bağlanmış olur. *Fayda* hattizatinde reel bir durum olduğu için bir şeniyet hükmü demektir. Bütün bir felsefî sistem kuracak şekilde tanzim edilmiş bir çok meselelerin yegâne miyarı olarak alındığı zaman objektiflikten sübjektifliğe inkılâb eder fayda. Durumların objektif, reel olduğunu anlamak için onları sistemleştirilmiş hâlleriyle değil fakat sistem dışındaki beşerî hâlleri ile almak gerek. Filozofide sübjektif olan, kıymet hükmünü yapan şey durum değil fakat filozofun dehasından gelen birleştirmeler, tamimler, tecritlerdir. İşte filozofik hadise dediğimiz şey de bunlardan ibarettir. Hadise daima bir hareket ve faaliyeti tazammun ettiğine göre onda ilk vasfı müşahede etmiş oluyoruz :

Felsefi hadise statik olan durumun ele atınarak bir takım zihnî faaliyetlerle (dinamik) hâle getirilmesidir. Demek oluyor ki her sistem dinamik (zihni faaliyetlerle işlenmiş) hareket eden bir veya birkaç durumdan ibarettir. Hareketi (zihni cehti) durumlardan kaldırınız hemen cereyandan mahrum

Devamı 28'inci sayfada

N. İlhan Berk

Sevdiğim kocaman gemilerin güverte yolcuları,
Size kullar olayım !
Bin göz birden baktığımız avuç içi kadar pencereden sefil mavılıklerin perişanıyım.
Katar, katar göle karşı sarhoş arzularla kalkan turnalar, beni bırakın !
Başka şeyler düşünmeyin kardeşlerim ! Dünyanın büyük ve her yerinde yaşamak için insanın her şeyden aziz olduğunu !
Hâlâ şarkılarınızı duyuyorum kıt'alar, Afrika ! Asya ! Avustralya ! Amerika ! Avrupa !
Senelerdir Allah bize kendini ısındıramadı çocuklar !
Bu karısına mendil sallayan denizciye saçlarımı yolup vereceğim!
Yağmur altında uyumağa çalışan bu çocuğun gözlerindeki neş'eye hayranım !
Başı dumandan kurtulmayan dağların karı ile çobanlarına selâm etmeliyim!
Sizin için kullar olduğum çocuklar, kadınlar, yer yüzünün bütün insanları !
Bu dar ağaçlarının kurulduğu meydanlıktaki eğilen halk
Benim için !
Benim için sen kardeşim, evlerinden aldığım şehrin bütün çocukları !
Arzuların kahredici lezzeti içinde hücuma kalkarken birden vurulan !

2.

Dünyanın bütün insanlarına şükretmeliyim !
Caddelerde haylazlık eden gece yarılarının çocuğu, selâm olsun !
İki gözüm, bu bize uzak duran gece yarısını avuçlarla al !
Sıra, sıra dağlarda çobanların gözleri uyku görmez,
Yüksek duvarlı hapishanelerin kanadı gümüşsüz kuşları uzak iklimler için havalanmak üzredir
Sen biliyorsun, büyük cinayetlerini dünyanın
Ayakları öpülesi toprak !
Bu kadrini bilmediğimiz yıldızların, kadem kadem gökyüzünün mürüvvetini sade sen yaşamalı idin, toprak !

Rıfat Ilgaz

Beyazıt kahvelerinde

Sen eski defterleri karıştırırken
bir sıgara rüşvetle oturduğun
çınar dibinde,
sağında, vakıt öldürmek için
yeni papuçlar boyatılır,
günlük kazancı sorulur tesbihcinin
üç kuruş kırdırılır ağızlıktan, alınmaz.
Solunda, memlekete yazılan mektupta
listeler düzülür
gece masraflarına karşılık.

Apaçık bir Beyoğlu hikâyesini
keser bıçak gibi ortasından
cenaze arabası.
Peşinde mutat kalabalık..
Herkesten önce doğrulur minderinden
garsonları haşlayan çorbacı ;
yirmi markası vardır sağlama
Rahmetlinin öğle namazına kadar..

Biraz önce başında dikilen ihtiyara
uzattığına üzülsen de yeridir,
son kırklığı..
İşte, boş döndü tepsisi
aç karına ferahnâkten taksim geçen
Üsküdarlı kemancının.

Gözünde tüterken
meşhur işkembeci Rüstem ustanın
sade suya baş çorbası ;
Emin Efendi'de, öğleye doğru,
ziyafetin başladığını müjdeler
tıkanası burnun.

Salâh Birsel

Dünya İşleri

Birinci kısım

Bizim sabahları evlerden çıktığımız görülür.
Kendimize göre bir düzen kurmuşuz.
Baba, ana, oğul, kızkardeş oluyoruz.
Canım kullar ! Bir türlü anlaşılır tarafımız yok !
Bazen dağ başlarında, bazen de su kenarlarında yaşıyoruz.
Kimimiz istif, istif olup sinemada oturmaktan zevk alıyor,
Kimimiz evde karısıyla yatıyor.

Kavgalarımız da bir türlü eksilmedi.
Boyuna harbediyor ve ölüyoruz !
Nedir o umumhanelerimizin hâli ?
Erkekler dostlarını bıçaklamakla meşgul !
Filimlerimizin adı «Aşk yüzünden cinayet» veya «Aşk uğrunda katil»!

Ya o gazinolarımız ? Onlar için de lâf etmek lâzım !
Biri sahneye çıkmış bağrıyor, haykırıyor
Ötekiler bunda gülünecek şey buluyor.
Bir kargaşalık ki, kimse birbirinin farkında değil !
İşte bir hanende «Ben esmeri badem ile beslerim» şarkısını söylüyor !
İşte delikanlılar «Para yemeğe» geliyor !

Rüştü Onur öldü

ARKADAŞIMIZ şair Rüştü Onur'u 6.12.1942 tarihinden itibaren kaybetmiş bulunuyoruz. Rüştü Onur insanlara doğru açılmak isteyen ve yaşamak arzusuyla çırpınan şiirleriyle genç neslin kuvvetli şairlerinden biri olduğunu ortaya koyuyordu. Behçet Necati onun ölümü münasebetiyle yazdığı bir yazıda diyor ki: "Rüştü Onur'daki sağlam şiir anlayışına karşı duyduğum sevgiyle, farkında olmadan ne kadar beslenmişim ki yazılarında pek bahsetmek istemediği bilinmez dünyalara gidişinde böyle içten sarsıldım „

Hayatı : *Rüştü Onur 1920 de Devrekte doğdu. Babası Mehmet Onur'dur. İlk tahsilini Devrek'te orta tahsilini Kastamonu lisesinde yaptı. Sonradan nâklettiği Zonguldak lisesinde okurken, hastalanarak onuncu sınıftan ayrıldı.*

Ölümü İstanbul'da, Beşiktaş'ta, şair Leylâ sokağındadır.

Şiirlerini : Gündüz, Yeni İnsanlık, Kara İnci, Varlık, Servetifünun, Ses, Gençlik, Yeni Zonguldak, Bağ, Ocak mecmua ve gazetelerinde neşretti.

Ölümü için ; Oktay Rıfat, Behçet Necati, Salâh Birsel, Muzaffer Soysal, Muzaffer Tayyip, Kemal Uluser yazı yazmış ; Ocak, Değirmen, Kara Elmas gazete ve mecmuaları alâka göstermiştir.

MEMNUNİYET

Benden zarar gelmez
Kovanındaki arıya
Yuvasındaki kuşa,
Ben kendi hâlimde yaşarım,
Şapkamın altında.
Sebepsiz gülüşüm caddelerde
Memnuniyetimden..
Ve bu çılgınlık delicesine,
İçimden geliyor.
Dilsiz değilim, susamam
Öyle ölüler gibi,
Bu güzel dünya ortasında,..

Rüştü ONUR.

Desen : A. ARAD

CADDE

— HİKÂYE —

Bürhan ARPAD

DAR, ve uzun sevimsiz cadde ; çirkin, iğrenç ve kötü; türlü parlak ve gözalıcı renkler altında arzulaşır. Leş gibi kokan çalgılı gazinolar eroin kadar salaklaştıran sinemalar, perdeleri bütün gün inik duran ürkek evlerdeki kadın ; yüzlerce ve yüzlercenin bulantılı serabıdır. Şişgin cüzdanını okşıyabilmek zevki için bütün zevklerini ve duygularını meteliğe teslim eden zengin, ay sonunda eline geçecek 48 lira 75 kuruşun sıcak hülyası ile masa başında pinekliyen aylıklı adam, dil dökmekden ve günde on saat ayakda durmakdan imanı gevreyen Duglas bıyıklı ve Valantino favorili tez-

gâhdarın haftada beş on, liraya sıkışan cüce rüyaları ; gümüş liracıklardan nazlı banknotlara kadar meteliğin sihrine takılmış binlerce ve yüzbinlerce insan, caddenin bulantı veren havasını burun delikleri titreyerek koklar. Oyun kâğıtlarındaki ihtiras, bir şişe 49 lıkdaki müdhiş keyif, salaklaşdırıcı filimler, perdeleri bütün gün inik duran evdeki heyecan.

Dar, uzun ve sevimsiz caddenin bütün şehri kucaklıyan daha dar, daha pis ve daha fena kokan yan sokakları, adım başında sağa sola kıvrılır. Eğri büğrü yokuşları, çamura saçılmış çöp tenekelerini biribirinden kapmak için hırlaşan sıska kedileri, duvarlarında (Eşeklere mahsus apteshane) yazısı eksik olmıyan çirkef suratlı evleri ile yan sokaklar ; şehri, caddeye taşır.

Sinema kapuları, içkili gazinolar, lokanta ve pastahaneler, masal kadar tatlı renklerle pırıl pısıl haykıran mağaza vitrinleriyle caddede müthiş bir kaynaşma başlamaktadır. Yorgun, bitkin ve kafasının içi bomboş şehir ; günün karşılığını caddenin pis kaldırımlarında, iğrenç yan sokaklarında bulacağı için memnun, tasasız ve keyiflidir. Öyle güzel eğlenecekler ki bu akşam ; dünyanın anasını satacaklar.

Kol kola ve omuz omuza ; pırıl pırıl haykıran vitrinlere, şayanı hayret filim ilânlarına çoktan teslim olmuşlardır. Parlak ışıklarla kırpışan gözleri, düşünür gibi duran suratları ile koskocaman ve bomboş kafalar öyle memnundurlar ki, sırıtıyorlar. Parlak vitrinlere gözlerini kırpışdıran ve surat çizgilerini düşünür gibi hareket ettiren insan, bütün gördüklerine hayrandır. Önlerinde seken boyalı dilber, burun deliklerini kımıldatıyor. Filim ilânlarındaki şayanı hayret masal kafalarının içini büsbütün boşaltıyor. Ve 49 luk şişe dünyanın anasını satar.

Üç gençdiler. Caddeyi dolduran bütün insanlar gibi dünyanın anasını satmağa karar vermişlerdi. Ceplerine bir kaç lira koymuşlar; mektepten, kitaptan, işten ve düşünceden kaçmak ve omuz omuza, ağızları bir karış açık, gülerek ve itişerek geçip giden insanlar gibi, hayatı kucaklamak istiyorlardı. Bir sinema karşısında durmuşlar, parlak ışıklar altındaki masal kadar güzel hayata, ağızlarının suyu akarak bakıyorlardı. Paracıklarını tekrar hesap ettiler. Ötekilerden daha pişkin gözüken esmer delikanlı : «Haydi» dedi «düşün önüme». Ses, çok şeyler bildiğini sanan kurulukla çıkmışdı. Beriklerin gözleri parlıyordu. Kavuşacakları cennetin yaman sarhoşluğu içinde, esmer delikanlının peşinden sürüklendiler. Bütün duvarları aynalı,bir içkili ve çalgılı gazinoya girdiler. Salonun havasındaki bulantı veren ekşiliği, hayatın ta kendisi sandıkları için bakışlarındaki parlaklık artmışdı. Sinek tersinden görünmiyen aynalarda, kalın bacaklı ve iri göğüslü

yarım düzine şarkıcı kadının çatlak sesi ve kütük gibi endamları gülümsiyordu.

Üç delikanlı, dipteki bir masaya oturdular. Kirli dişlerini göstererek sırıtan ve yerlere kadar eğilen garsona bir 49 luk ısmarladılar. Esmer delikanlı, yüksek sesle : «meze bol olsun» dedikten sonra top gibi bir kahkaha attı ve elini masaya vurdu : «Anasını satacağız bu akşam dünyanın». Sesini alçaltarak arkadaşlarına, dünyanın nasıl anasını satacaklarını anlattı. Bu işlerde daha acemi olan ötekilerin yanakları, anlatılan şeylerin harikulâdeliği ile pembe pembe olmuşdu. Acemiliklerini örtmek için birer cırtlak kahkaha da onlar attılar.

Rakı gelmişdi. Garson, müdhiş bir nezaket içinde şişeyi açdı. Mezeleri sıraladı. İlk kadehi esmer delikanlı doldurdu ; «Çocuklar» dedi «susuz yuvarlayın, bir yudumda»

Çocuklar, susuz ve bir yudumda yuvarladılar. Keskin anason kokusu, gırtlağı ve mideyi kavuran ispirto, kalın bacaklı ve iri göğüslü şarkıcı kadınların sinek tersli aynarlada parçalanan çatlak sesi ve masalar dolusu aptal kahkahanın harikulâde uykusuyla, başları dönmektedir.

İkinci 49 luk gelmişdi. Demindenberi hiç konuşmıyan sarışın ve şişman oğlan : «Bir sene daha dişimi sıkmak lâzım» dedi «hele bir diplomayı alayım da, bilirim dünyanın nasıl anasını satacağımı». Esmer delikanlı coşmuşdu : «Reşid Beylerin ortanca kızını gözüme kesdirdim» diyordu «O da bana fıkırdayıp duruyor, kafesde sayılır. Baba da adamakıllı yükünü tutmuşlardan. Geçen sene Suadiyede köşk yaptırdı, otomobilden, kotradan indikleri yok. Elbet bir yağlı postta bana bulur şirkette. Buğulu gözlük camlarının arkasından yorgun yorgun bakan oğlan, dili dolaşa dolaşa «İç bâde, güzel sev» diye bir şeyler söylemeğe çalışdı.

Mideyi alt üst eden koku, sinek tersli aynalar, iri göğüslü ve kalın bacaklı şarkıcı kadınların çatlak sesile çizilen dekor, alık alık sırıtan masalar dolusu manasızlık, bu üç körpe yüzde de ilk akislerini vermektedir. Zengin komşunun ortanca kızıyla otomobil ve kotra sefası, dünyanın anasını satacak diploma ve miyop bakışların fakrüddemli hulyasından dökülen mısralar.

Üçüncü şişeyi ısmarlarken esmer delikanlı, garsonun kulağına eğildi. Garson mühim bir ciddiyet ile uzaklaşırken delikanlılar, sırıttılar.

Bütün salon harikulâde bir neşe içindedir. Masalardan yükselen duman, havada tuhaf bir iz bırakmaktadır. Gözleri süzülmüş, ağızları çarpılmış, ikide bir geğiren ve karşısındakine «Müsaade et» «Sen be-

nim canımsın» «Ayağını öpeyim, gözüm kardeşim» diye hep aynı sözleri tekrarlıyan, önündeki kadehe gözlerini dikerek «Ellerin ellerimde... leblerin leblerimde... o gün ki gördüm seni, yakdın a yakdın beni...» şarkısıyla sızan, çatalla meze tabağının kenarına tempo tutan, yanındakinin boynuna sarılan, şapur şupur öpüşen, «Yandım» diye feryad eden insanlar; dünyanın anasını sattıklarına öyle mükemmel inanabiliyorlar ki.

Garson, biraz sonra göründü. Yanında; ayaklarını güçlükle sürükliyebilen, patlak gözlü ve patlıcan burunlu bir herif vardı. Üç delikanlı, garson ve herif kırk yıllık ehbaplar gibi sırıttılar. Herif, masaya çökdü «Merhaba evlâtlar» dedikten sonra kadehini yuvarladı ve garsona seslendi «Yani, bir paket sipahi al»

Yaldızlı cigaralar tüttüğü zaman masa; çöp tenekeleri dökülen bir virana kadar bulantı verici ve iğrençdi, amma delikanlıların iştahını ve keyfini arttırıyordu. Üçü de, kitabı, düşünceyi ve keyifden başka her şeyi bir kadehde söküp fırlatmışlar ve patlak gözlü herifin kavuşduracağı mevût cen etin hulyası ile çırıl çıplak soyunmuşlardı. Esmer delikanlı, gözlerini süze süze: «Tanaş» diyornu «benimkisi beyaz, amma kar gibi beyaz olsun». Sarışın ve şişman oğlan da, herifi kolundan sarsıyordu: «Ben esmeri.. fındık ile, ben esmeri fısdık ile» ve ağzını yaya yaya bağırıyordu: «Beslerim, hey.. Anlarsın ya baba». Gözlüklü delikanlı için; bu leş kokulu salon, masalar dolusu aptal surat ve patlak gözlü herifin anahtarını sattığı cennet, tadına varılmaz birer şiirdir, zaif gözlerini kırpışdıra kırpışdıra, şaheser mısralar düşünüyor.

Herif: «Ben gelemiyeceğim» dedi «size adresleri vereyim, amma daha siftah etmedik.» Uzatılan lirayı kapdı: «Topaç sokak, gönül apartımanı 5 numara. Kuşçu yolladı diyeceksiniz, çok kıyak bir kız var. Yeni çıkoor.» Sonra, düşünür gibi yutkundu: «Sümbül çıkmazı, Dilber apartımanı 1 numara. Şekerci gönderdi diyeceksiniz. Çok temiz bir aile karısı var. Boylu boslu, dalyan gibi bir esmerdir. «Bir daha yutkundu:» Çelik kol caddesi. Sevgi apartmanı 11 numarada mamazel Zizi. Büfe var? dersiniz. Kaloriferli, fevkalâde möbleli birinci sınıf bir yerdir, lâkin yedi kâğıdınızı alır. Amma piliç gibi bir rum kızıdır, hem de nişanlısı yeni kazaya uğratmış.» Oğlanlar bitik bir haldeydiler. Herif ballandırdıkça, gevşemişdiler. Kırk yıllık ehbaplar gibi, üçü birden herifin boynuna sarıldılar «Sen de gel be hacı Tanaş.» Beriki, ciddî bir tavurla; «İş saatidir» dedi «bir yere ayrılamam» Bir kadeh daha yuvarladı. Meze tabaklarını sonuna kadar süpürdü. Kalkarken sıkı sıkı tenbih etti: «Hep beraber gitme-

Ahlâk Buhranı ve Psikoloji

7'inci sayfadan :

tarzında hülâsa edilebilir. Böyle olunca tabiîdir ki çocuğun karşılaştığı her vaziyet yalnız kendi bakımından kıymetlendirilir, realite bakımından görülmez. Arzuların, heveslerin noktai nazarı, bunların hâkim olduğu anlar için, mutlaktır. Buna rağmen arzular ve ihtiyaçlar günün muhtelif saatlarına göre değişeceğinden çocuk tenakuslara düşer. Daha evvel beğendiğini şimdi beğenmez, daha evvel tasdik ettiğini şimdi inkâr eder. İşte hakikî bir surette kaidelere riayet de egosantrizm safhasını aşıp realite bakımına varmakla mümkündür.

Oyun kaidelerinin tatbikinden çıkan mühim netice şudur ki çocuk muayyen bir inkişaf merhalesine kadar değil ahlâk kaidesine, hiç bir kaideye, hattâ oyun kaidesine riayet edemez. Bir kere umumî bir surette herhangi bir kaideye uygun olarak hareket edebilmek için çocuğun münhasıran ihtiyaçlarına ve heveslerine göre hareket ettiği devreyi aşması lâzımdır. Bu da egosantrizmin hâkim olduğu safhayı aş-

---

yin sakın, fena kolloorlar.» Karşı masadaki şişman ve altun köstekli, sızlanıyordu : Hacı Tanaş, bizim masaya ne vakit tenezzül buyurulacak. Tanaş, masanın üstünde duran sipahi ocağı kutusunu cebine attı ve adımlarını sürükliye sürükliye karşıki masaya gitti.

Üç hovarda delikanlı caddeye fırladılar. Bir araba laf ediyorlar ve durmadan gülüyordular. Bir sokak ağzında durdular. Bir şeyler konuşdular. Yerlere yata yata güldükten sonra ayrıldılar.

Esmer delikanlı ; Topaç sokak. Gönül apartmanı 5 numaranın kapusunu çaldı. Ürke ürke kapuyu aralıyan kadına: «Kuşçu yolladı» dedi ve gözlerini süzdü.

Şişman ve sarışın oğlan ; Sümbül çıkmazı. Dilber apartmanı 1 numaraya gitti. Kapının aralığından çekine çekine bakan kocakarıya: «Şekerci gönderdi» dedi ve sırıttı.

Miyop arkadaş ; sokak ve apartman tabelalarını bir hayli heceledikten sonra güçlükle, Çelik kol caddesi. Sevgili apartmanını bulabildi. Korka korka suratına bakan 11 numaranın hizmetçisine: «Büfe var mı ?» dedi ve gözlerini uğuşdurdu.

Ve, cadde için yaşamakda devam ederler.

Bürhan ARPAD.

makla realite ile daha ziyade karşılaşmakla ve hiç olmazsa kendi yaşıtlarıyla hakikî işbirliğine girmek derecesine varmakla mümkündür.

Şimdi, buna muvazi olarak, ahlâk kaideleri şuurunun geçirdiği merhaleleri kısaca hülâsa edelim. Yukarda söylediğimiz gibi, çocuklara kendi ihtiyaçlarının ve heveslerinin noktai nazarı hâkimdir. Bu, onları söylediklerine, inandıklarına, o an için, mutlak bir surette bağlanmağa sevkeder. Kendi tesiri tarafları bu kadar mutlak olduğu için onlar hadiseleri başkalarının ve realitenin noktai nazarından göremezler, bu tarzda muhakeme yürütemezler. İçlerinden geçeni dışarda varmış zannederler, içlerinden istediklerini dışarda oluyormuş farzederler. Kendi iç hayatları o kadar hâkimdir ki, bundan dolayı, içle dışı birbirinden ayırmazlar. Bu hal şüphesiz, çocuğun psikolojik âleminin arzulardan, heveslerden örülmüş olmasının, egosantrik durumunun ve bunun hâkim bulunmasının bir neticesidir.

İçle dışın birbirine karıştığı, arzuların noktai nazarından başka bir noktai nazarın hüküm sürmediği bu safhada şüphesiz başka insanların bakımlarını kavramak, kendi arzu âleminin mutlaklığından kurtulup kaidelerin mânasına hakikî bir surette ermek ahlâk hükümlerinin kıymetlerinin onca hakikaten duyulan ve kavranan bir mânası yoktur. O, yetişginlerin kendisinden yapılmasını istedikleri şeyleri körükörüne yapmak, menettikleri şeylerden körükörüne sakınmak ister. Bir şeyin fenalığı onun menedilmiş olmasındandır, yoksa hakikaten onun fenalığına inanıldığından değil..

Bu gelişme safhasında bir şey iyidir veya kötüdür. Çünkü büyükler böyle söylemiştir. Burada yalnız tek taraflı olarak kaideye riayet duygusu vardır. Karşılıklı ve içe mal edilmiş bir kaideye riayet bağlılığı yoktur. Kaideler hep dışardan gelir. Bunlara karşı içten gelen bir saygı ve bağlanış yoktur. Bu devrede hakikî mânasıyla ahlâk olamaz, çünkü kıymetler hep dışardan empoze edilmiştir. Ahlâk kaidelerini benliğe mal etmek, bunlara karşı saygı duymak ancak egosantrizmin üstünlüğünün zevaliyle mümkündür. Egosantrizmin zevali ise mutlak olan arzu noktai nazarının kuvvetini kaybetmesi ve insanlarla, madde ile temas ve bunlardan görülen mukavemet neticesinde başkalarının ve realitenin noktai nazarlarının hâkim olmayan başlaması ile birlikte husule gelir. Bu suretle artık (Piaget'ye göre 7—8 yaşından sonra) başkalarıyla işbirliği mümkün olur. İşbirliği oyunda, müşterek faaliyetlerde, müşterek işte kendini gösterir. Oyun mevzuubahs ise oyun birliği içinde karşılıklı olarak oyuncu kaidelerine riayet edilir, kaidelere riayet edildiği için oyun hemen bir dakika içinde mızıkçılığa müncer olmaz. Kaidelere riayet edildiği müddetçe oyun devam edebilir ve herkes oyun içinde kendisinin diğerlerine nazaran

rolünü tâyin ve ona göre hareket eder. Yalnız kendi noktai nazarımızın hâkım olduğu daha küçük yaşlarda bu mümkün değildir. Biz oyunun kaidelerine değil, oyunun kaidelerinin bize tâbi olmasını isteriz.

Çocuk, oyundan daha ciddî olan, işbirliği içinde dünyada kendinden başka insanlar da olduğunu ve bunların da durumları ve talepleri olabileceğini kavramağa doğru yol alır. Bununla birlikte çocuk anlamağa başlarken başka insanların hikmeti vücudu yalnız kendini tatmin etmek, yalnız kendi heveslerini yerine getirmek için değildir. Onun da başkalarına karşı vazifeleri vardır. Ancak bu suretledir ki onda bir taraflı değil, karşılıklı saygı duyguları inkişaf eder ve bu karşılıklı saygının tazammun ettiği vazife ve mesuliyet duygusu doğar. Ancak böyle işbirliği içindedir ki ahlâk kaideleri onun benliğine yerleşmeğe başlar ve müşahhas vaziyetler karşısında kendi mutlak olan arzularının ve heveslerinin yerine içten duyduğu bu kaidelere göre hareket etmeğe başlar. Daha evvel bahsettiğimiz, dışardan elzam olunan kaideler sistemi yerine işbirliğinin meydana getirdiği bu ahlâka içten duyulan ahlâk diyeceğiz. İşte muhtar bir şahsiyet bu içten duyulan kaidelerin inkişafı ve gitgide bütün benliğin bunlarla örülmesi neticesinde gelişir.

Piaget'in insanda ahlâk gelişmesinin psikolojisi hakkında verdiği sentezi bu suretle kısaca hülâsa ettik. Piaget burada bize bir ahlâk sistemi vermiyor, şu veya bu ahlâk kıymetinin avukatlığını yapıyor. Sadece insanın herhangi bir ahlâk kaidesine yahut kıymetine nasıl vardığının psikolojik mekanizmasını veriyor. Fakat bundan çıkan netice mühimdir. Demek oluyor ki insan, bazı sosyologların zannettiği gibi, ahlâk kaidelerini yahut kıymetlerini hemen içine alıveren bir vazo veya kalıp değildir. Herhangi bir ahlâk kaidesini kendimize mal etmek, içimize sindirmek, buna içten gelen bir saygı ile bağlanmak işbirliği içinde oluyor. İnsanlara kaide, kiymet kavramlarının, bunlara karşı duyulan saygının yalnız tepeden, dışardan sokulduğunu iddia eden sosyoloji ve ahlâk nazariyelerinin çürüklüğü görülüyor. Muşahhas insan topluluğu içinde hakikî işbirliğine girmeden, dışardan gelen kıymetlerin içten duyulan bir mânası yoktur. Bundan dolayı her türlü ahlâkiyetin insana dışardan, cemiyetin yerleşmiş kıymetlerinden geldiğini iddia eden Durkheim'in ahlâk nazariyesi sakattır. Bu noktada Piaget sârih bir surette Durkheim'i tenkit ediyor. Piaget'in kendisinden Durkheim'in tenkıt eden şu sözleri okuyalım: «Bir sosyologta, bilhassa onun kadar metodik olan bir sosyologta bulunmasına akıl erdirilemiyen peşin bir fikrin tesiri altında, teessüf-

le görülüyor ki, Durkheim çocukların yetişgin cemiyetinden, yahut yetişgenler tarafından meydana getirilmiş cemiyetlerden (mekteplerden) başka cemiyetler tanımadığını zannediyor. Bu suretle Durkheim çocuklar arasında kendiliğinden doğuveren zümreleşmelerin varlığını ve bu suretle meydana gelen karşılıklı saygıyı büsbütün gözden kaçırıyor. Bunun neticesi olarak, prensip itibariyle büsbütün kani olmadığı kabul edilse bile, Durkheim'in terbiyesi, çocuk sosyolojisi konusu üzerinde yeter derecede bilgi sahibi olmadığından dolayı, otoriter metodların avukatlığını yapmış oluyor.»

Piaget'in vardığı bu netice bazı Amerikan sosyologlarının araştırmalarında da sârih bir surette beliriyor. Bunlar arasında Thrasher'in Gang, Landesco'nun «Organized Crime in Chicago ve Clifford Shaw'nin Jaek Roller adlı eserlerini sayabiliriz.

Herhangi bir ahlâk kaidesine karşı saygı duyulmasının ve hareketlerin buna göre ayarlanmasının psikolojik mekanizması müşahhas işbirliği vaziyetlerinden doğuyor. Fakat bu suretle işbirliği içinde meydana gelen psikolojik ahlâk gelişmesi neticesinde benimsenecek kıymetlerin mühim bir kısmı, şüphesiz, bu küçük işbirliği zümrelerinden değil, bu zümrelerin de içinde bulunduğu geniş cemiyetten geliyor. Psikolojik ahlâk gelişmesi ile bunun neticesinde benimsenecek ahlâk kıymetleri muhtevasını birbirinden ayırmak lâzımdır. Kendi küçük bünyesine uygun olan normları da bulunan çocuk ve genç zümreleşmeleri, içinde bulundukları geniş cemiyet bünyesinin, bünyeden gelen, karakteristik vâsıflarından kurtulamıyor. Amerikada bir hayır işi için kurulmnş bir mektep kulübünde işbirliğine giren çocuklar ve gençler arasında da her yerde kendini göstermiş bir ferdî rekabet havası vardır; meselâ Şikago'da, kendi içinde kendine göre riayet edilen ahlâk kaideleri bulunan bir hırsız çetesinin de genç mensupları arasında rekabet havası vardır. Çünkü her ikisinin de mensup olduğu Amerikan cemiyetinin bünyesi ferdî rekabeti kamçılayan, şahlandıran bir bünyedir. 1930 buhranının sarsıntıları içinde kör ferdî rekabetin doğurduğu neticeleri gören bir çok büyük Amerikan terbiyecileri ferdî rekabet esasını ortadan kaldırarak en geniş mânada tesanüt ve işbirliği esası üzerine kurulmuş bir terbiyenin meydana getirilmesini kuvvetle müdafaa eden bir cereyanın öncüleri olmuşlardır.

John Dewey, Counts gibi terbiyecilerin 1930 yıllarında çıkardıkları Social Frontier dergisinin kolleksiyonlarındaki birçok yazılar, bunu gösteren müspet vesikalardır. Bu cereyanın başlıca fikirlerini eski Ülkü dergisinde «Roosevelt Amerikasında terbiyede fertçliiğin yıkılışı» adlı bir yazıda hülasa etmiştim. (1937)

Yalnız, psikolojiden gelen neticeleri bilerek okullarda ahlâk gelişmesini temelli bir surette temin edecek işbirliği zümreleri meydana getirmekle ve ahlâk kıymetlerini kuvvetlendirecek telkin vasıtalarını çoğaltmakla ahlâk buhranı meselesinin halline doğru gidilemez. Çünkü geniş cemiyet bünyesi içinde ayrı zümreler, ayrı sınıflar varsa güttükleri ayrı menfaatlerden dolayı bunların arasında farklı ve birleşmesi mümkün olmayan noktai nazar farkları mutlaka olacaktır. Bu farklı noktayı nazarlar insanların keyfi olarak takındıkları bir hal değildir, bünyevidir. (Bunlar, nazarî olarak vardır veya yoktur demekle ortadan kalkamaz.) Bu bünyevî tabakalaşmalarda, zümreleşmelerde ayrı ahlâk kıymetleri ister istemez hâkim olacaktır. Onun için gençler okullarda, işbirliği havası içinde en yüksek tesanüt, karşılıklı saygı ve vazife kıymetleriyle yetiştirilse bile hayata çıkınca, cemiyetin tezatlarındrn dolayı, bunların mühim bir kısmının uğrıyacağı hayal sukutları onları zarurî bir surette sersemletecek ve ahlâk kıymetleri bakımından sinik bir hale getirecektir. Bugünün en büyük terbiyecilerinden biri olan Kolombia Üniversitesi terbiye profesörü Counts ve taraftarları bu hususları bir çok yazılarında kuvvetle belirtmişlerdir. (Social Frontier dergisi koleksiyonu)

Bu nokta bizi ahlâk bakımından en ön plânda gelmesi icap eden bir ana fikre götürüyor. Ahlâk insanların karşılıklı temaslarından, münasebetlerinden doğuyor. Karşılıklı insan münasebetleri olmasaydı ahlâk kıymetlerinin doğmasında bir zaruret olmazdı. Fakat ahlâk için yalnız insandan insana, zümrelere göre değişen noktai nazarların yahut kıymetlerin kaide haline gelmesi çok kaypak ve keyfî bir temel olur. Böyle kaypak ve değişen ahlâk izafiliği üstüne istikrarlı ve sürekli bir temel kurulamaz. Onun için en şümullu, en esaslı ahlâk noktai nazarı olarak en geniş mânada halk yığınlarının, belki henüz, kendilerinin şuuruna varamadıkları, refah ve gelişme imkânlarının noktai nazarını ve bundan çıkacak kıymetleri esas tutmaktan başka çare yoktur. Bu esaslı kıymetler ancak bu kıymetlere uygun tezatsız bir cemiyet bünyesi içinde gerçekleşebilir. Ahlâk buhranı ancak o zaman ortadan kalkar ve ahenkli bir cemiyet düzeni kurulabilir. Bugünün psikolojisi ve sosyolojisi bu noktada birleşiyorlar. Hayat tarafından mütemadiyen yalanlanmıyan ahlâk terbiyesi tatbikatı bunun üzerine kurulabilir.

Muzaffer ŞERİF.

Determinist Felsefe

14'üncü sayfadan :

bir tel, ruhtan mahrum bir beden gibi statik şeyler elde edeceksiniz. Bütün sübjektiflik burdan, filozofun şahsî mizaç ve karakterinden gelir. Felsefî orijinallik dediğimiz de budur (*). Fakat durumoloji orijinali değil doğruyu aramak mecburiyetinde olduğu için felsefî sistemleri o dinamizmlerinden (ferdî ve sübjektif) taraflarından tecrit ederek araştıracaktır. Bu, ilmin kuruluğu ve hissizliğidir. İşte bunun için durumoloji filozaftan önce (sübjektif taraftan önce) var olan durumların (objektıf taraftan) hareket etti ve Ahmet efendi misalleriyle müşterek olan umumî noktatara işaret etti.

V — *Durumlar nasıl meydana gelmiştir :* Atomun mahiyeti hakkında faraziyeler ve türlü izahlar yürütüldüğü zamanlarda madde ilimleri inkişaflarına nasıl devam etmişlerse durumun mahiyeti üzerinde aşağıda vereceğimiz faraziyeye rağmen de durumoloji üzerindeki mesaimize devam edebiliriz. Durum nedir ? Verdiğimiz ilk tarife göre : insanlar arasında müşterek olan fikirlerdir. Esas mesele fikrin nasıl meydana geldiği meselesidir ki bu da realite ile şuur arasındaki karşılıklı münasebetin (mütekabil tesirler nazariyesinin gösterdiği gibi) neticesidir.

Bu menşe problemimizi bir tarafa bırakarak her devrin mütefekkirlerince, o devrin kültür atmosferinde mevcut ilerlemelerin müştereken kavranması cihetine işaret edeceğiz. Her yeni fikir kendisine tekaddüm eden bir takım mübeşşir, hazırlayıcı fikirlerin son sözüdür. Yeni fikir bardağı taşıran nihaî damladır. Bununla beraber o her zaman aynı istikamette devam eden çalışmaların neticesi olmıyabilir, bazen de aksi istikamette yani ifrata varmış fikirlerin reaksiyonu olarak da vücut bulabilir. Kant ve Konttan sonra Bergsonizm beklenebilirdi. Bununla beraber onu reaksiyoncu tarafına rağmen Fransız spiritüalist ananesinin bir hamlesi olarak da göz önüne alabiliriz. Ancak bu hamle kuvvetini Kant ve Kontun metafizik aleyhtarlığından almıştır. Hadis mistisizm kadar eski olmakla beraber bir şahsiyet içinde yeni bir ruh ve mâna ile ortaya çıktı.

Kültürün haylı terâkkisinden sonra görülebilen bu hale mukabil, kültürün iptidaî olduğu devirlerde ve her zaman halk arasında doğan ekseriya atasözleri, hikâyeler, bilmeceler.. halinde ifade edilen umumî durumlar vardır ki, onlar şüphesiz yine ve tamamen sosyal hayattan doğuyorlar. Hayat mücadelesine girmiş insan için (herkesin gönlünde bir ars-

(*) Şahsiyet meselesine bunun için işaret ettik ve onu sübjektifliğin esası olarak kaydettik.

lan yatar) sözünü söylemek artık işden değildir. Sevgilisinin başkalarınca beğenilmediğini gördüğü vakit âşık bir kendi haline bir de başkalarının söylediğine bakar, bu tezattan : (gönül kimi severse güzel odur) sözü, bizim kültür hayatında söylemekle bitiremediğimiz, Kantın da sistem haline getirdiği izafîlik (buna Einstein'ı da katabilirsiniz) doğar. Gerçi bizim rölativizm ve rölativite nazariyemizle bu amme sözü arasında muazzam farklar vardır. Fakat ne olursa olsun şu izafîlik mefhumu bir kere yakalanmıştır. Zihnî ameliye ve ilmî araştırmalarımız onu bir çok şekillerde keşf ve ifade eder. Ferde nazaran izafî, neve nazaran izafî, bulunduğumuz hâl ve yere göre izafî.. ilh.

Hiçbir vakit zannedilmesin ki biz felsefeyi amme söz ve atasözlerinden çıkarıyoruz. Söylemek istediğimiz sadece şudur: fikir, ilim ve sanat hayatında nasıl duraksız bir oluş, bir karşılıklı tesir, hadiselerin biribirine hazırlamaları hâli varsa bu aynıyla halkın amiyane kültürü diyebileceğimiz (halk edebiyatında) da vardır. Bu ikisi arasında çok kere benzerlikler, yakınlıklar bulunabilir. Birinin iptidaî ötekinin daha mükemmel oluşu bize ikincinin birincinin tekamülünden doğmuş olduğu zehabını verebilir. Bu tamamiyle yanlış değildir. Ancak bunu hâlıhazıra göre düşünmek gerek: Bugünkü fizik ilmimiz şüphesiz bugünkü halklarda yaşayan birtakım inanç ve kanaatlardan değil fakat belki eski devirlerin tabiata hükmetmek isteyen sihirbazlarının cehtinden, kimya ve simyadan, kozmografyadan(ilmi nücumdan) doğmuştur. Böylece ilim ve felsefe kendileriyle muasır olan amme bilgilerden ziyade kendilerine tekaddüm etmiş olan amme bilgilerin mühim bir tesir payını taşımaktadırlar.

Şuhalde biz durum derken esrarengiz bir şeyi değil fakat sosyal ve kültürel hayatın duraksız akışının, arası kesilmiyen mütekabil tesirlerin hadise ve fikirleri hazırlamalarını kastediyoruz. Mücerret, tek başına bir durum yoktur fakat daima bir hadise ve fikir silsilesi içinde bir atom olarak durum vardır. Durumlar gerçekten müşterek ve umumidir çünkü daima bir *zaman* içinde oluyorlar. Her yeni ve orijinal buluş her zaman bir silsilenin son sözü, bir zencirin nihaî halkası olduğuna göre onda da asla bir yoktan var oluş ve onu yapan zarurette fevkaltabiî bir kudret yoktur. Başkalarına fevkaltabiî kudret gibi gelen şey verimin neticesi olduğu cereyanın dışında bulunmalarıdır.

Hasan TANRIKUT.

KİTAPLAR MECMUALAR

KİTAPLAR

Resim ve Cemiyet (*)

Hilmi Ziya'yı son zamanlarda büyük bir resim merakı tuttu. Mütemadiyen resme çalışıyor. Daha şimdiden pek çok yağlı boya, kara kalem eseri var. Resim ve Cemiyet kitabı, birine ferdî diğerine sosyal diyebileceğimiz iki sebebin mahsulüdur Ferdî sebep Hilmi Ziya'da beliren resim merakı, sosyal sebep de yeni nesil ressamlarının sergileridir. Hilmi Ziya'nın sosyal görüşü fertçilikten çok uzaktır. Kendisinin şehir hakkında da pek orijinal düşünceleri var. Yeni ressamlarımız dünya görüşlerinde Hilmi Ziyadan hemen, hemen hiç ayrılmadıkları için onlarla Hilmi Ziya arasında tabiî bir sempati teşekkül etti. Resim ve Cemiyet'in meydana gelmesinde, sanırım bu hâlin ehemmiyetli payı var.

Tolstoy'un, bu müthiş fertçilik düşmanının sanat tarifini sonuna kadar götürerek Hilmi Ziya "sanat hissin içtimaîleşmesidir" tarifine ulaşıyor. Bu tarifi elde ettikten sonra onu âdeta bir faraziye gibi kabul ederek sanat — bilhassa resim — tarihinde bir gezinti yapar ve faraziyesini teyit eden vakıaları toplar. Bu gezinti sonunda görüyoruz ki resim daima "hissin içtimaîleşmesi"nden başka bir şey olmamıştır. Müellif tezini ispatla, ayni durumun mahsûlu olması gereken yeni resim üzerinde durur. Ona göre, en gerçek sanat anlayışı "sanat hissin içtimaîleşmesidir" tarifidtr. Yeni nesil ressamları bunu müdrik bulunuyorlar. Bu itibarla da kendilerinden büyük şeyler beklenebilir. Basın Birliğinde açtıkları iki sergi ile "sosyal resim" etrafında anlışmış olduklarını gördüğümüz yeni nesil ressamları gerçekten orijinal ve çok temelli bir anlayış taşımaktadırlar. Hilmi Ziya'nın Resim ve Cemiyet'nden sonra bunu daha iyi anlıyoruz.

Kitaba ilâve edilen bir (not) ayni tezi kuvvetlendirmek üzere birçok ressamlardan makalelerle doludur. Çok güzel basılmış olan kitabın sonunda 32 tablo var. Bunların yarısından çoğu yeni nesil ressamlarının eserlerinden alınmıştır.

Doğan RUŞENAY,

(*) Üniversite Kitabevi, 1942. 85 kuruş.

P. Istrati ve Baraganın Devedikenleri (*)

İnsanı mevzu alan ve onun alelâde yaşayışını tasvir eden 1'inci Büyük Harp sonu romancıları arasında Panait İstrati'nin önemli bir yeri vardır. Hayatı daimî sıkıntılar ve maddî müşkiller içinde geçen muharrir "Dünyayı görmeğe gitmek„ parolasının peşine düşerek bir çok memleketlerde seyahat etmiştir. Gençlik zamanlarında intibalarının tazyiki altında kalarak ruhî buhranlara düşmüş ve bu buhranlardan biri esnasında intihara teşebbüs etmiştir. Fakat vakit kaybetmeden yapılan tedaviler İstratiyi vakitsiz bir ölümden kurtarmıştır. Bu esnada Fransız muharriri Romain Rolland ile tanışmış- ve onun tavsiye ve teşviklerile geçirdiği hayatı romanlaştırmıştır. Vatanı olan Romanyanın dışında ilk yazılarını Fransızca olarak bu suretle neşretmiş ve alâka görmiye başlamıştır. Fakat asıl şöhreti bilhassa Nerantsoula ve Baraganın Devedikenleri ile başlar. Bizzat kendisi de Adriyen Zografi serisine yazdığı önsözde bunu itiraf etmiştir: "Hayâl ile Hakikati fena halde birbirine karıştırmıya başladım. Acaba nefesim mi tükenmişti ? Bunu anlamak için Nerantsoula ve Les Chardons du Baraganı çalmıya başladım, çok alkış topladım.„

Baraganın Devedikenleri, Istratinin daha önce tercüme edilmiş olan Kira — Kiralina, Angel dayı, Akdeniz romanlarından ayrı bir hususiyet taşır. Gerçi Panait Istrati diyince onu bir bütün bir ünite halinde mutalaa etmek ve anlamak lâzımdır. Fakat bu mütecanisliğe rağmen her eseri başlı başına bir iklim ve bir bahçedir. Adriyen Zografiyi okurken küçük bir aile hayatının içinde onun her günkü ihtilâfları, aşkları ve kinleri içersinde adım adım yaşadığımızı duyarız. Akdenizin sahifelerini karıştırırken, Adriyen Zografi de içine kapanan ruhun enginlere açılmak için humma ateşlerile yandığını görürüz. Baraganda ise yer tanımıyan ve bir toprağa bağlanamıyan insanın huzursuzluğunu hissederiz. Daima yeni ufuklar peşinde koşan bu insan Panait Istratinin ta kendisidir. Istrati bu koşmalarının sonunda ne kazandı? Belki hiç bir şey. Fakat bir şeyi çok iyi anladı. Her insanda insan olan bir tarafın bulunuşunu... "İnsanları eğlendirmek için değil, kardeşçe yetiştirmek için dünyaya geldiğimi hissediyorum.„ Bu kardeşlik hisleri ve düşüncesi Istratiyi Resullere yakın bir mertebeye fırlatıyor. Fakat o irtifadan tekrar insanlara iniş iman ile anlayışın müthiş trajedisi neticesinde oluyor.

Panait Istrati insanların küçük hayatlarını ve onları insan yapan zaaflarını göstermesi itibarile Fransız romancısı H. de Monterlant ile yakın bir akrabalık gösterir. Fakat Istratinin kahramanları daha dinamik mizaçtadırlar.

Panait Istratinin Baraganın Devedikenleri ismini taşıyan ve bir kaç gün evvel dilimize şair Salâh Birsel tarafından tercüme edilen eseri, onun bütün romanları içinde hemen en iyisidir denebilir. Değerli şairin büyük bir hassasiyetle seçip tercüme ettiği Baraganın Devedikenleri, tercüme faaliyetlerinin sistemleştirildiği şu son seneler zarfında tercüme işinin her şeyden önce bir kültür meselesi olduğuna canlı bir delildir.

Fahir ONGER.

(*) A. B. Neşriyatı.1943.

MECMUALAR

İŞ. — (Sayı: 32. 1943)

Sekiz sene evvel ahlâk ve içtimaiyat doçenti olan Ziyaettin Fahri tarafından neşre başlanarak, bugün İktisat ve Hukuk Fakültelerinde profesör olan Z. F. Fındıkoğlu'nun idaresini doçent Orhan Tunaoğlu'na vermiş olduğu İş mecmuası son sayısının büyük bir kısmını profesör Mehmet Ali Aynî'ye ayırmıştır.

Bu nüshada Orhan Tunaoğlu'nun Mobilya saltanatı Ziyaettin Fahri'nin senelerdenberi devam eden İçtimaî Mesele ve Tarihçesi, İ. Hüsrevin Rusya'da buğday siyaseti, profesör Kessler'in İş ve İşçi Bulma Teşkilâtı adlı makalelerinden sonra felsefe talebesinden Kenan Balkan'ın "Mehmet Ali Aynî'nin hayatı„, Halil Ayhan'ın "M. A. Aynî'nin eserleri„, Nazan Göknil'in M. A. Aynî'nin bir kaç eseri adlı tiratları neşredilmiştir. Profesör Kessler'in bahsettiği iş ve işçi meselesinde "travail; ouvrier„ kastedildiği halde, mecmuanın adı olan "İş„ kelimesiyle yalnızca "Action„ kastedilmektedir. Mânaları oldukça ayrı olan bu iki mefhumun tek kelimeyle birbirine karıştırılması bir çok iltibaslara sebep olabilir.

YÜRÜYÜŞ — İkinci kânun 1943 sayısında Asım Sarp'ın "Büyük İhtilâlin öğrettikleri„ başlıklı yazısında "Romain Rolland'ın Danton'u bizim, memleketimize ait bazı hakikatleri de sıralamamıza sebep oldu„ diyerek artistler, münekkitler ve mütercimler üzerinde durduktan sonra yazısını şöyle bağlıyor : "Bu memleket; dinamik eserlere, kavrayışlı mütercimlere, kültürlü münekkitlere muhtaçtır.„ Biz, bu görüşe şu temenniyi de ilâve edebiliriz : "Eseri hazmedebilen ve değişebilen iyi artistlere de muhtacız.

YÜCEL — Birinci kânun 1942 nushasında, Taci Tantag imzalı bir makale Dördüncü devlet resim sergisinden bahsediyor. Muharrir "İlk göze çarpan hususiyeti, bu sene eserlerin çokluğu ve belli başlı sanat gruplarına mensup sanatkârlarımızdan başka hariçten iştirak edenlerin fazlalığı idi„ dedikten sonra "daima daha fazla himâye ve daima daha fazla alâka„ diyerek, devletin bu işlere karşı gösterdiği ve göstereceği müsbet alâkanın lüzum ve isabetine işaret ediyor.